DOI: https://doi.org/10.17355/rkkpt.v34i3.3

KÁRPÁTALJA*

Szakál Imre*

Neufeld Béla világa

Orvosi hivatás és baloldali társadalmi szerepvállalás a két világháború közötti Kárpátalján

The World of Béla Neufeld. His Medical Profession and Left-wing Social Activism in Subcarpathian Rus' Between the Two World Wars

Abstract: This study examines Béla Neufeld's intellectual trajectory through his medical practice, political writings and minority experience in interwar Subcarpathian Rus'. It shows how he connected psychoanalysis, social reform and national equality within a communist outlook. His local commitments and transnational contacts reveal both the possibilities of intellectual mediation and the tensions between universal emancipation and political allegiance.

Keywords: Béla Neufeld; Subcarpathian Rus'; intellectual history; minority rights; communism

Kárpátalja két világháború közötti történetének kevésbé feldolgozott mozzanata a baloldali értelmiség jelenléte, kapcsolatrendszere és társadalmi szerepvállalása. E megállapítás első pillantásra ellentmondásosnak tűnhet. A szovjet időszak történetírása bőségesen foglalkozott a kommunista mozgalommal, résztvevőinek életútjával és az általuk létrehozott szervezetekkel.[1] A feldolgozások jelentős része azonban olyan előtörténetet keresett a két háború közötti évtizedekben, amelyet a későbbi berendezkedés előképeként lehetett elbeszélni. Az egymást követő politikai fordulatok, a személyes választások és az esetleges kapcsolódások így könnyen egy előre kijelölt végpont felé vezető történetté rendeződtek, a szereplők

* A szerző történész a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Egyetem Történelem és Társadalomtudományi Tanszék docense, E-mail: szklmr@gmail.com; ORCID: 0000-0003-2017-3999

1 Szakál Imre: *„Érezzük mindnyájan, hogy a múlt megszűnt". Az első világháborút követő átmenet kárpátaljai tapasztalatai*. Beregszász: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem, 2026a. 8–12.

egy része hősként jelent meg, másokat még a szovjet kánon is elfelejtett. A rendszerváltás után e hagyomány hitelvesztésével együtt a vizsgált szereplők is háttérbe szorultak, a kommunista múlt pedig gyakran az új politikai berendezkedés ellenképeként jelent meg. A mozgalom története így nem illeszkedett az újonnan kialakuló közösségi elbeszélésekbe. A kárpátaljai magyar közösség történetének értelmezésében is elsősorban a nemzeti alapon szerveződő politika és a kisebbségi intézményépítés vált meghatározóvá, az ezzel összehangzó előképek felmutatása vált kívánatossá, miközben a közösségen belüli baloldali orientációk nem kerültek a figyelem középpontjába.

A kárpátaljai magyarok kommunista mozgalomban való részvételéről végzett korábbi kutatásom azt mutatta, hogy ez a jelenlét a két világháború között korántsem volt mellékes. A mozgalom helyi beágyazottságát a pártszervezet mellett a személyes tekintély, a munkavállalással és megélhetéssel kapcsolatos segítségnyújtás, valamint a kulturális tevékenység is erősítette. A magyar nyelvű közösségszervezésnek tehát volt olyan változata, amely a nemzetiségi sérelmeket a társadalmi egyenlőtlenségek bírálatával kapcsolta össze. A párt választási eredményeinek és szervezeti jelenlétének ismerete azonban önmagában keveset mond arról, hogy az e közegben működő értelmiségiek milyen világot láttak maguk körül, milyen szellemi térben mozogtak, milyen kapcsolataik voltak, és hogyan képzelték el saját feladatukat a lassan kialakuló új politikai és társadalmi térben. Neufeld Béla nagyszőlősi orvos életútja e kérdések vizsgálatához kínál lehetőséget.[2]

Neufeld Béla neve nem ismeretlen a magyar eszme- és művelődéstörténetben. Erős Ferenc a pszichoanalízis magyarországi fogadtatásának történetében jelölte ki a helyét,[3], az 1962-es orvosi nekrológ a kommunista humanista alakját emelte ki,[4] a későbbközölt visszaemlékezése pedig a baloldali értelmiségi önértelmezés dokumentumává tette Neufeld pályáját. Rotman Miklós a kárpátaljai magyar kommunisták panteonjának tagjaként dicséri, még úgy is, hogy 1945 után más működési terepet választott magának.[5] Ezek a megközelítések megőrizték Neufeld emlékét, ám más-más részletét tették láthatóvá. E feldolgozásokban – Rotman írásának kivételével – Kárpátalja többnyire életrajzi helyszínként jelent meg, holott írásai és kapcsolatai arra utalnak, hogy a helyi, magát baloldalinak tekintő értelmiség gondolkodásának egyik alakítója és kapcsolatainak szervezője lehetett. Úgy vélem, korabeli folyóiratjelenléte és kapcsolatrendszere alapján figyelemre méltó hely illeti meg a magyar nyelven alkotó, kárpátaljai illetőségű értelmiségiek között.

---

2 Szakál, Imre: Transcarpathian Hungarians in the Communist Movement, 1919–24. *Contemporary European History*, 35. (2026b), e62. https://doi.org/10.1017/S0960777326101581

3 Erős Ferenc: A Korunk című folyóirat és a pszichoanalízis. Szemelvények Neufeld Béla írásaiból. *Pszichológia*, 6. (1986)/2. 293–307. 293–296.

4 Neufeld Béla. [Nekrológ, szerző nélkül.] *Orvosi Hetilap*, 103. (1962). 2479–2480.

5 Rotman Miklós: *Kik érted haltak… Forradalmár elődeink arcképcsarnoka*. Ungvár: Kárpáti Kiadó, 1982. 16.

Az életrajzot ebben a tanulmányban olyan megközelítésként alkalmazom, amely lehetővé teszi az egyéni pálya és a társadalmi környezet kölcsönhatásainak vizsgálatát. Így a hely nem pusztán az események színtere: az ott kialakult megélhetési lehetőségek, kapcsolatok és kötődések alakítják a pályát, miközben az egyén tevékenysége maga is formálja környezetét.[6] A kisebbségi közösségek történetében különösen fontosnak tartom ezt a nézőpontot. Az államhatár megváltozása egyszerre érinthette az egyén munkáját, társadalmi kapcsolatait és kulturális önazonosságát, a változásokat természetesen nem mindenki ugyanúgy élte meg. A biográfia révén ebben az esetben is érzékelhetjük, hogy a közösség egységesnek tűnő története mögött egymástól eltérő tapasztalatok húzódtak meg. Neufeld életútja ebből a szempontból nem valamely általános kisebbségi sors mintája, hanem olyan eset, amely láthatóvá teszi ezeket a különbségeket. Személye abból a szempontból is különleges, hogy tevékenységi közege, származása, politikai szerepvállalása több, a két világháború közötti Kárpátaljáját (és nemcsak azt) átszelő etnikai, politikai, társadalmi törésvonal metszéspontja volt. Neufeld magyar nyelven írt, a magyar kultúrához tartozónak vallotta magát, és a magyar kisebbség jogainak védelmét is feladatának tekintette. Kommunistaként ugyanakkor elutasította, hogy a közösség érdekeit kizárólag a nemzeti összetartozás alapján határozzák meg. Zsidó származása pedig olyan kirekesztésnek tette ki, amely saját vállalt kulturális közegében is megkérdőjelezte helyét. Mindeközben orvosi hivatása nemcsak megélhetést, hanem a társadalmi viszonyok megismerésének lehetőségét is biztosította számára.

A tanulmány forrásait elsősorban a *Huszadik Század*, a *Korunk* és a *Magyar Nap* közleményei, *A kor és embere* című kötet, valamint az *Emlékeimből* című szerkesztett, posztumusz visszaemlékezése alkotják. Utóbbiban az eseményekről adott beszámoló és a későbbi önértelmezés, az utólagos előrelátás egyaránt jelen van.[7] Az alábbiakban inkább arról nyerhetünk valamiféle képet, hogy környezete hogyan hatott egy, a mindezt megérteni kívánó értelmiségire. Neufeld hatástörténetének vizsgálatára vagy egyáltalán detektálására nem vállalkoztam.

A nagyszőlősi rendelőtől az üldöztetésig. Neufeld Béla életútja

Neufeld Béla 1894-ben született Nagyszőlősön. Fiatal éveinek szellemi környezetét a magyarországi polgári radikalizmus és a szabadgondolkodás közege jelentette. Az életútjáról közölt írások egyetemistaként a Galilei Kör tagjai között tartják

[6] Vonyó József: A hely és az ember. Az emberközpontú helytörténetírás lehetséges szempontjai. In: Lengvári István – Pilkhoffer Mónika – Vonyó József (szerk.): *Az ember helye – a hely embere. Emberközpontú történetírás – helytörténeti kutatás. A helytörténetírás módszertani kérdései*. Budapest – Pécs: Magyar Történelmi Társulat – Kronosz Kiadó – MTA Pécsi Területi Bizottsága, 2019. 10–14.

[7] Neufeld Béla: Emlékeimből. *Kritika*, 1981/7. 20–23.

számon. A körön belüli konkrét tisztségét vagy szervezői feladatát a hozzáférhető adatok alapján[8] nem lehet meghatározni, pályakezdésének irányát azonban a korai publikációk világosan jelzik. A *Huszadik Század*ban 1916-ban Ukrajna gazdasági és nemzetiségi viszonyairól,[9] egy évvel később a nemzetiségi kérdés lélektanáról írt.[10] A tanulmányok szövegéből világos, hogy a nemzeti elnyomás és a társadalmi függés problémája már azelőtt foglalkoztatta, hogy orvosi pályája és kommunista elköteleződése kialakult volna.

Az ukrán kérdésről szóló tanulmány olyan pillanatban jelent meg, amikor a világháború a birodalmi terjeszkedés és a nemzeti önállóság kérdéseit egyszerre tette sürgetővé. Neufeld az orosz állam expanzióját a hatalmi és gazdasági viszonyok felől magyarázta, az ukrán nemzeti mozgalomnak pedig a történetiségét igyekezett szemléltetni. Ezzel a magyar polgári radikális nyilvánosság számára olyan közösség törekvéseit közvetítette, amelynek jelentőségét a háborús politika növelte meg.[11] Az 1917-es, nemzetiségi kérdésről szóló írása már közvetlenül a magyar közvéleményhez fordult. Azt az ellentmondást tette szóvá, hogy az „oroszországi felszabadulást" ünneplő magyar sajtó a hazai nemzetiségek hasonló igényeit veszélyesnek ítéli. A későbbi kommunista pálya ismeretében fontos hangsúlyozni: itt az orosz forradalom demokratikus és egyenjogúsító ígéreteiről beszélt, nem az októberi bolsevik hatalomátvétel mellett foglalt állást.[12]

A jogi tanulmányokat Pozsonyhoz, az orvosiakat Prágához kapcsolja az életrajzi irodalom. Minthogy a diplomák megszerzésének éve eltérően szerepel a későbbi közlésekben, ezért az egyetemi évek jelentőségét biztosabban ragadhatjuk meg a szellemi tájékozódásban, mint a pontos kronológiában. Prága nem csupán egy második diploma megszerzésének helyszíne volt. Az egyetemvárosok a kisebbségi lét megtapasztalásának és az önszerveződésnek is fontos helyszínei voltak. Egry Gábor bemutatja, hogy az 1920-as évek közepétől Prágába, Brünnbe és Pozsonyba érkező magyar diákok egyszerre szembesültek saját anyagi nehézségeikkel és a cseh, illetve német hallgatók szervezett egyesületi életével. A menzák, diákotthonok és ösztöndíjak mögött a közösségi összetartozás intézményeit is felismerhették. A prágai magyar öregcserkészek 1925-ben induló szerveződése, majd a Sarló kialakulása azt mutatja, hogy az egyetemi évek során a nemzeti kötődés

[8] Csunderlik Péter: A Galilei Kör története. Szabadgondolkodók a századelő Magyarországán (1900–1919). Budapest: Napvilág Kiadó, 2022.

[9] Neufeld Béla: Ukraina gazdasági és nemzetiségi vonatkozásaiban. *Huszadik Század*, 1916/2. 152–162. Az életrajzi adatok nem minden forrásban egyeznek: az orvosi nekrológ és az *Emlékeimből* szerkesztői bevezetése 1894-es, Erős Ferenc 1895-ös születési évet közöl. A jogi és orvosi diploma éve az előbbiekben 1920 és 1926, Erősnél 1922 és 1925. A Galilei Körhöz tartozást e közlések rögzítik; tisztséget nem neveznek meg. „Neufeld Béla", 1962. 2479–2480.; Neufeld, 1981. 20.; Erős, 1986. 293–295.

[10] Neufeld Béla: A nemzetiségi kérdés lélektanához. *Huszadik Század*, 1917/2. 195–199.

[11] Neufeld, 1916. 152–162.

[12] Neufeld, 1917. 195–199.

értelmezése a társadalmi különbségekről folyó vitákkal kapcsolódhatott össze.[13] Neufeld pályakezdése a nála fiatalabb sarlós nemzedékét megelőzte, de e közeg segít érzékeltetni, milyen szellemi és társadalmi érintkezések előtt nyitotta meg az utat a prágai tartózkodás. A *Korunkban* 1926-ban megjelent cikkében, melyet a szerző jelzése szerint a csehszlovák fővárosban írt, Neufeld Otto Pötzl, a prágai német egyetem pszichiáterprofesszorának agyfiziológiai kísérleteit ismertette, s a tudatosan fel nem fogott benyomások és az álomképek kapcsolatáról értekezve az orvosi kutatások eredményeit filozófiai kérdésekhez kapcsolta. Az írásból érzékelhető, hogy Neufeld a természettudományos megfigyelésből az ember megismerhetőségének tágabb problémája felé fordult. Ez a gondolkodásmód később is jellemző maradt rá, bár az értelmezési keret jelentősen megváltozott.[14]

Nagyszőlősi működésének megértéséhez ezt a tanulással és olvasással megnyíló tágabb világot is figyelembe kell vennünk. Rendkívül fontosnak tartom azt, hogy a helyi „periférikus" praxis nem jelentett számára szellemi elszigeteltséget, a klasszikus kultúrközpontoktól meglévő földrajzi távolság nem zárta el a nemzetközi szellemi élettől, sőt, mintha tudatos munka látszana abban, hogy megpróbált a tágabb nyilvánosságban is láthatóvá és elérhetővé válni. Az 1931-es, *A társadalmi realitás és a neurózisok* című tanulmánya mellett Karlsbad áll szerzői helyként, ahol ismereteink szerint gyakran megfordult, de szövegeinek többsége Nagyszőlőshöz kapcsolódik. Visszaemlékezése többnyelvű könyvtárát és a rendszeres olvasást hangsúlyozza. A gyűjtemény könyvei pedig nem maradtak a tulajdonos magánhasználatában. Neufeld bevallottan azzal az igénnyel adta kölcsön könyveit, hogy a vele kapcsolatban lévők minél többen olvassanak és gondolkodjanak, rendelőjét és otthonát szellemi tájékozódásra is megnyitotta, és erre láthatóan életének későbbi éveiben is nagyon büszke volt. Ebben a felidézett világban orvosi tekintélye révén hatott a környezete olvasói igényeire. Aki a rendelőbe belépett, betegségéhez kaphatott segítséget, de ha igényelte, olyan olvasmányt és beszélgetőtársat is találhatott, amely a helyi társadalomról alkotott képét formálta.[15]

A visszaemlékezésben Czabán Samu,[16] az ismert szociáldemokrata, később radikális kommunista aktivista pedagógus és lánya, Czabán Piroska, valamint annak

[13] Egry Gábor: *Etnicitás, identitás, politika. Magyar kisebbségek nacionalizmus és regionalizmus között Romániában és Csehszlovákiában 1918–1944*. Budapest: Napvilág Kiadó, 2015. 140–142.

[14] Neufeld Béla: A tudatalatti problémája a legújabb agyfiziológiai kutatások fényében. *Korunk*, 1926/3. 206–210.

[15] Neufeld Béla: A társadalmi realitás és a neurózisok. *Korunk*, 1931/5. 415–420. 415.; Neufeld, 1981. 20.

[16] Czabán Samu (1878–1942) pedagógus, író és újságíró, a századfordulót követően kibontakozó szocialista tanítómozgalom egyik vezető alakja. 1912 és 1914 között az Állami Tanítók Országos Egyesületének elnöke volt, később Kárpátalján, Nagyszőlősön telepedett le. Czabán Samu. In: *Magyar életrajzi lexikon 1000–1990*. https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/c-cs-74E9A/czaban-samu-75056/?list

férje, az akkor tanító, később magyarországi művelődésügyi miniszter Ilku Pál[17] alkotja a legközelebbi baráti-elvbaráti kör magját. Czabánnal a rendszeres beszélgetés családorvosi kapcsolattá is alakult, Ilku Pál sok időt töltött az orvosnál. Neufeld a fiatal tanító olvasását, íráskészségét és politikai tájékozódását egymással összefüggő folyamatként idézte fel. A látogatók között visszaemlékezéseiben Gáti Józsefet,[18] Török Pált[19] és Oleksza Borkanyukot,[20] a csehszlovákiai kommunista mozgalom Kárpátaljához is kapcsolódó parlamenti képviselőit is megnevezte.[21] A névsor jól mutatja, hogy Neufeld már a pártba való 1935-ben történt belépése előtt is is aktív tagja volt a baloldali intellektuális körnek, ezzel együtt arról is vallott, hogy „helyi kapcsolataim a praxistól eltekintve elég gyérek voltak".[22]

A személyes érintkezés mellett a levelezés és a folyóiratok biztosították a kapcsolattartást. A szociális érzékenységükről jól ismert írókat, Fábry Zoltánt és Barta Lajost Neufeld előadni hívta Nagyszőlősre. Gaál Gáborral, a *Korunk* szerkesztőjével viszont saját elbeszélése szerint nem találkozott személyesen, azonban gyakran leveleztek, aktuális politikai kérdéseket vitattak meg, és Gaál rendszeresen kért tőle kéziratokat.[23] E kapcsolatok jelentősége nem merült ki abban, hogy egy vidéki szerző közlési lehetőséghez jutott. A nagyszőlősi orvos tapasztalatai bekerültek

=eyJmaWx0ZXJzIjogeyJNVSI6IFsiTkZPX0xFWF9MZXhpa29ub2tfNzQyOEQiXX0sICJxdWVyeSI6ICJDemFiXHUwMGUxbiBTYW11In0 (Utolsó letöltés: 2026. szeptember 18.). Lásd továbbá: Bihari Mór: *A tanító. Czabán Samu élete*. Budapest: Kossuth Kiadó, 1973.

17 Ilku Pál (1912–1973) tanító, kommunista politikus és katonai vezető. Az 1930-as években Kárpátalján tanított, és bekapcsolódott a csehszlovákiai kommunista mozgalomba. 1935-től apósával, Czabán Samuval együtt szerkesztette az *Új Korszak* című pedagógiai lapot. 1945-ben Magyarországra költözött, ahol pártvezetői, majd katonai tisztségeket töltött be. Az 1956-os forradalom leverését követően, november közepétől a Magyar Néphadsereg Katonatanácsának tagjaként részt vett a karhatalom irányításában és a hadsereg újjászervezésében. 1961-től haláláig művelődésügyi miniszter volt. Nemzeti Emlékezet Bizottsága: Ilku Pál. https://neb.hu/nemzeti-emlekezet-bizottsaga/articles/show/ilku-pal (Utolsó letöltés: 2026. szeptember 28.)

18 Gáti József (szül. 1885) jogász, kommunista politikus, az 1920-as években a csehszlovák nemzetgyűlés képviselője. Gáti, József. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. Életrajzi és képviselői adatlap. https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?id=1304&l=cz&org=295 (Utolsó letöltés: 2026. szeptember 16.) Nagyszőlősi kapcsolatairól: Neufeld, 1981. 20.

19 Török Pál (1898–1936) a kárpátaljai kommunista pártszervezethez tartozó politikus, az 1930-as években a csehszlovák nemzetgyűlés képviselője volt. Neufeld visszaemlékezése gyakori látogatóként, a helyi kapcsolatrendszer részeként említi. Neufeld, 1981. 20.; Török, Pál. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. Életrajzi és képviselői adatlap. https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?id=4246 (Utolsó letöltés: 2026. szeptember 16.)

20 Oleksza Borkanyuk (1901–1942) kárpátaljai kommunista politikus, az 1935-ben megválasztott csehszlovák parlament képviselője. Neufeld vele is személyes kapcsolatot tartott fenn. Borkaňuk, Olexa. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. Életrajzi és képviselői adatlap. https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?id=733 (Utolsó letöltés: 2026. szeptember 16.); Neufeld, 1981. 20.

21 Neufeld, 1981. 20., 22.

22 Neufeld, 1981. 20.

23 Neufeld, 1981. 20–21.

a kolozsvári folyóiratba, az ott tárgyalt kérdések pedig visszajutottak ahhoz a helyi olvasóközönséghez, amely Neufeldhez fordult. A magyar nyelvű nyilvánosság így államhatárokon át kapcsolta össze e szereplőket. A német nyelvű olvasmányok e magyar nyelvű kapcsolatrendszer mellett különösen fontos tájékozódási lehetőséget jelentettek. A korai kultúrkritikában Georg Simmel és Oswald Spengler, a harmincas évek lélektani írásaiban Sigmund Freud, Wilhelm Reich és Siegfried Bernfeld, az irodalom társadalmi szerepének vizsgálatában Thomas Mann és Alfred Döblin neve tért vissza. Neufeld eltérő irányzatok szerzőit olvasta egymás mellett, s munkáikból a maga kérdéseihez keresett érveket. Olvasmányainak sokfélesége egy eklektikus gondolkodásmódban rendezte az ellentmondásokat, amelyek sok esetben írásaiban is felsejlenek, azokat nem tisztázva. A német nyelv így nemcsak egy nemzeti kultúrához jelentett a szerző számára hozzáférést, de a közép-európai tudományos és irodalmi viták szélesebb köréhez is közelebb vitte.[24]

A harmincas évek elejétől az írásokban mind határozottabb marxista tájékozódás figyelhető meg. A mozgalomba való bekapcsolódását a későbbi életrajzi közlések 1931-re, párttagságát 1935-re teszik. Ezt a változást azonban nem érdemes egyetlen „megtérési" pillanathoz kötni. Az orvosi, lélektani érdeklődése, a társadalmi igazságtalanságokkal kapcsolatos érzékenysége és társadalmi kapcsolatrendszere finoman, de határozottan kötötték, majd vonták egyre közelebb a kommunista mozgalomhoz. Azt mondhatnánk, hogy a rendkívül intenzív tudományos érdeklődését, az ezzel összefüggő szinte reneszánsz tudását a társadalmi gyakorlatban is szerette volna érvényesíteni.[25]

1936-ban húsz korábbi írásából összeállította *A kor és embere* című kötetét. A társadalmi és lélektani tárgyú szövegek egymás mellé rendezése egyúttal pályájának szerzői értelmezése volt. Az előszó végén azt reméli, hogy könyve „egyengeti intellektuel társaim útját a dolgozókkal való cselekvő közösséghez"[26]. A megszólítás az értelmiségnek szólt, a kívánt eredmény viszont az értelmiség és a dolgozók kapcsolatának átalakulása volt. A kötet így többnek készült a már megjelent írások összegyűjtésénél: olyan olvasási rendet kínált, amelyben a különböző kérdésekről szóló tanulmányokban kifejtettek egy közös társadalmi feladat részeivé váltak. E tevékenység leírásához a kulturális közvetítő fogalma kínál támpontot. A nemzetközi szakirodalom így közelít azokhoz a szereplőkhöz, akik nyelvi és földrajzi határok között mozgatnak szövegeket, ismereteket és kapcsolatokat, s közben többféle feladatot látnak el. Neufeld esetében az orvosi ismeretterjesztés, a könyvkölcsönzés és a folyóiratbeli jelenlét kapcsolódott össze. A közvetítés politikai célját azonban

[24] A kultura jövője; Világnézet és szexualitás; Thomas Mann és a humanizmus; A pszichoanalizis változásai. In: Neufeld Béla: *A kor és embere*. Szőllős: [k. n.], 1936a. 14–17., 27–34., 85–88., 117–122.; Bernfeldhez: Neufeld, 1931. 415–416.; Neufeld, 1981. 20–21.

[25] „Neufeld Béla", 1962. 248.; Neufeld, 1981. 20.

[26] Neufeld, 1936a. Előszó, lapszám nélkül.

maga jelölte ki azzal, hogy megfogalmazta kívánságát azzal kapcsolatban, hogy olvasói a társadalom megértésétől eljussanak a közös cselekvésig.[27]

Ugyanebben az évben egy kívánsága biztosan teljesült. Augusztus 25-én az Inturiszt szervezésében a Szovjetunióba utazott. Moszkvában Illés Béla,[28] a Csehszlovákiából 1921-ben kiutasított kommunista aktivista és író fogadta, s a négyhetes út során ukrajnai és Fekete-tenger melléki helyszínekre is eljutott. A visszaemlékezésben nem az ismeretlen megfigyelő távolságtartásával ír erről, inkább tűnik úgy, hogy saját eszmei világának megvalósulását keresi, s több esetben megtalálni is véli, és így közvetlen élménynek érzett megerősítést kapott egy korábban kialakított várakozáshoz.[29] E várakozás már *Az uj ember Keleten* című, 1933-ra keltezett írásában is megjelent: Klaus Mehnert, Egon Erwin Kisch és F. C. Weiskopf útirajzaiból a kollektivizmus és az egyéni kibontakozás összhangját olvasta ki.[30] Az utazásról szerzett élményeit tehát úgy rendezte, hogy azok már olvasmányaiból felépített országképét igazolták. Ezeket az élményeket egy kis könyvben foglalta össze, amely 1937-ben jelent meg *Szovjetföldön* címmel,[31] meglehetősen pozitív képpel ábrázolva benne az akkor már a nagy terror retteneteitől sújtott országot. Visszaemlékezése szerint Fábry a *Szovjetföldön*t túlságosan „rózsaszínű" ábrázolásai miatt kifogásolta. Neufeld utólag a könyv „elméleties" formáját bírálta, politikai reményeinek helyességét azonban nem vonta kétségbe.[32]

---

27 Roig-Sanz, Diana – Meylaerts, Reine: General Introduction. Literary Translation and Cultural Mediators. Toward an Agent and Process-Oriented Approach. In: Roig-Sanz, Diana – Meylaerts, Reine (eds.): *Literary Translation and Cultural Mediators in 'Peripheral' Cultures*. Cham: Palgrave Macmillan, 2018. 1–37. https://doi.org/10.1007/978-3-319-78114-3_1 3–7.

28 Illés Béla (1895–1974) író, újságíró, a magyar kommunista emigráció tagja. Csehszlovákiai működése után a Szovjetunióban élt, majd a szovjet hadsereg tisztjeként tért vissza Magyarországra. A háború után a szovjet hadsereg magyarországi lapja, az *Új Szó* főszerkesztőjeként dolgozott, és bekapcsolódott a hazai irodalmi élet újjászervezésébe. 1950–1956 között az *Irodalmi Újság* főszerkesztője, 1957–1959 között az *Élet és Irodalom* szerkesztőbizottságának tagja volt. 1957-ben az Irodalmi Tanács, 1959-ben az újjászervezett Írószövetség elnökségének tagja lett. Publicisztikájában a szovjet–magyar barátság történelmi igazolására törekedett. Ennek részeként történelmi tényként terjesztette Guszev kapitány és társai kitalált történetét, amely az 1849-es magyar szabadságharc mellett kiálló orosz tisztek példájával kívánta megalapozni a két nép barátságának hagyományát. Illés Béla. In: *Magyar életrajzi lexikon*. Arcanum Kézikönyvtár. https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/i-75F28/illes-bela-75F44/ (Utolsó letöltés: 2026. október 2.); Vörös Boldizsár: *Történelemhamisítás és politikai propaganda. Illés Béla elmeszüleményei a magyar szabadságküzdelmek orosz támogatásáról*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2014. 77–104.; Neufeld, 1981. 20.

29 Neufeld, 1981. 20.

30 Az uj ember Keleten. In: Neufeld, 1936a. 40–43.

31 Neufeld Béla: *Szovjetföldön*. Košice: Szovjetbarátok szövetsége košicei csoportjának kiadása, 1937.

32 Neufeld, 1981. 20.

A csehszlovák állam válsága ennek a baloldali, társadalmilag is hasznosulni kívánó értelmiségi működésnek a feltételeit számolta fel. Az 1938. november 2-i első bécsi döntés a régió viszonyait átrendezte, a Magyarországhoz került területeken pedig eleve nem biztosított a kommunista mozgalom számára legális szervezkedési lehetőséget. Nagyszőlős ekkor még nem került Magyarországhoz, Neufeld közvetlen menekülését az 1939. márciusi magyar katonai bevonulás váltotta ki.[33]

A magyar fennhatóság alá került kommunisták helyzete már 1938 végén jelezte, mire lehetett számítani. Csehy Endre egykori kommunista szenátor letartóztatása után azzal igyekezett védekezni, hogy a magyar munkások és parasztok érdekeiért, illetve a magyar kisebbség jogaiért dolgozott. A hatósági eljárásban azonban a korábbi kommunista szerepvállalás vált meghatározóvá. A nemzethűségi eljárások a munkahelyek, engedélyek és szociális ellátások megtartását is érinthették. Neufeld tehát olyan politikai rend kialakulásától tartott, amelyben közismert írásai és kapcsolatai közvetlen egzisztenciális veszélyt jelentettek számára.[34]

Visszaemlékezése szerint 1939. március 16-án hagyta el Nagyszőlőst. Huszton keresztül Técsőre jutott, majd Romániába próbált átkelni. A határ túloldalán azonban a politikai menekült státuszára való hivatkozás nem bizonyult elegendőnek, így a román tiszt az elbeszélés szerint zsidó voltuk miatt visszaküldte őt és társát. Végül személyes segítséggel és pénzzel mégis sikerült átjutniuk; őt Máramarosszigeten rokonok fogadták be. A menekülés néhány nap alatt rádöbbentette, hogy mind politikai meggyőződése, mind származása kiszolgáltatottá tette.[35]

Az emigráció nem szakította meg teljesen a korábbi életformáját. Neufeld továbbra is írt a *Korunk*ba, levelezett, olvasott, és kapcsolatai segítségével más menekülteknek is támogatást keresett. Barta Londonba hívta, Gaál Kolozsvárra invitálta, ő azonban Máramarosszigeten maradt.[36] Saját magyarázata szerint anyjához, családjához és szeretett társához (a visszaemlékezés e helyén „Asszonyom"-ként említi) való kötődése volt a meghatározó. A román hatóságok 1939 őszén távozásra szólították fel. Azt választotta, hogy visszatér Nagyszőlősre. Visszaemlékezésében a hazatérést olyan választásként mutatja be, amelyben a felismert fenyegetés és az otthonhoz tartozás igénye feszült egymásnak.[37]

Nyírábrányon át került Magyarországra, majd mátészalkai tartózkodás után 1939. november 2-án érkezett Nagyszőlősre. Anyja közben új rendelőt rendezett be számára, közelebb a családi házhoz. A következő napok megmutatták, hogy

[33] Fedinec Csilla: *„A magyar szent koronához visszatért Kárpátalja" 1938–1944*. Budapest: Jaffa Kiadó, 2015. Neufeld, 1981. 20–21.

[34] Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL), f. 185, op. 1, ő. e. 2. [Csehy Endre ügyének iratai, 1938.] 8.; Csilléry Edit: A nemzethűség jelentése a felvidéki és kárpátaljai igazolási eljárások során. *Magyar Kisebbség*, 2014/1. 7–39. 8., 18–20.

[35] Neufeld, 1981. 20–21.

[36] Neufeld, 1981. 21.

[37] Neufeld, 1981. 21–22.

a személyes gondoskodásnak szűkek a határai. A csendőrök kihallgatták, rendőri felügyelet alá helyezték, ismeretlenek orvosi tábláját leszaggatták, ablakait betörték. Az elbeszélése szerint a praxis mégis újraindult. Neufeld azt idézte fel, hogy szegény betegei tartottak ki mellette, és a tehetősebbek elfordultak tőle. Hogy e különbség mennyire fedte a betegkör tényleges átalakulását, más források nélkül nem dönthető el.[38]

1940-ben a korábbi kapcsolatok már az illegalitás feltételei között szerveződtek újra. A rendelőben röpiratok terjesztésében működött közre, az Ilku házaspár továbbra is kapcsolatot tartott vele, és közösen támogatást gyűjtöttek a mozgalom számára. Memoárja szerint május 30-án Neufeldet letartóztatták, majd Munkácson megkínozták. A visszaemlékezés e szakaszának egyik legnyugtalanítóbb jelenete nem maga az erőszak leírása, hanem az, amikor az egyik fogvatartója beszámolt Neufeldnek arról, hogy *Magyar Nap*ban megjelenő cikkeit régebben olvasta, és őt okos embernek tartja. Az értelmiségi körökben való ismertség, amely korábban kapcsolatait gyarapította, itt visszájára fordult. Írásai immár az üldözők számára is azonosíthatóvá tették, s a korábbi olvasójával való találkozás a kiszolgáltatottság tapasztalatává vált.[39]

Miután kiengedték, Neufeld saját lelki reakcióját is megfigyelés tárgyává tette. Igaz, erről már csak visszaemlékezéseiből értesülünk, s nehéz eldönteni, mennyiben torzított a későbbi évtizedekből való értelmezés. Neufeld beszámolója szerint a kínzást követően egyik álmában sebezhetetlenné vált, a másikban a Himnuszt hallotta, és sírt. Mélylélektani érdeklődése itt újra megmutatkozik: az elsőt a megaláztatás fölötti belső győzelemként, a másodikat a haza iránti szeretet fennmaradásaként értelmezte. Az önmagában kevésbé meglepő, hogy Neufeld analizálni próbálta saját magát, az viszont beszédes, hogy a magyar kötődést emlékezésében függetlenítette az őt üldöző államhatalomtól. A haza szeretetét – írta – „sem zsidótörvény, sem kínzás nem vehette el tőlem”.[40]

Az 1962-es nekrológ szerint 1941-ben az orvosi gyakorlattól is eltiltották.[41] 1944-ben deportálták. A források Auschwitzot, Buchenwaldot említik mint fogságának helyszíneit. A korábbi közéleti szerepvállalás következtében őt ért zaklatások és a zsidóüldözés itt különböző üldözési eljárásokban kapcsolódtak össze. Politikai múltja az állami megfigyelés és ellenőrzések célpontjává tette, a deportálás azonban a zsidónak minősített lakosság ellen irányuló üldözés része volt. A kommunista élettörténet későbbi elbeszélése ezzel szemben hajlamos volt az utóbbit az „antifasiszta harc” részeként, illetve következményeként ábrázolni.[42]

38 Neufeld, 1981. 21–22.
39 Neufeld, 1981. 22–23.
40 Neufeld, 1981. 23.
41 „Neufeld Béla”, 1962. 2480.
42 Uo.

A felszabadított buchenwaldi táborban 1945 áprilisában már ismét szervezőként találkozunk vele. Csonka Laura a Magyar Kommunista Párt buchenwaldi tábori pártszervezetének iratai alapján kimutatta, hogy az április 12-i alakuló ülés Neufeldet alelnökévé és az intézőbizottság tagjává választották. Később a kulturális munka irányítását is átvette, és a felszabadítást követő hónapban kilenc előadást szervezett. Ez az adat a korábbi szerepfelfogás folytatását jelzi. Részt vett a segítségre szoruló foglyok orvosi ellátásában, de arra is törekedett, hogy ezt összekapcsolja politikai „nevelésükkel".[43]

A háború után Magyarországon folytatta életét. Működése 1946-tól elsősorban a munkás-egészségvédelemhez kötődik, pályája végén az Ipari Tanulók Egészségvédelmi Intézetének igazgató főorvosaként dolgozott. 1962. október 18-án Budapesten halt meg. A búcsúztató ebben a munkában látta a fiatal orvos társadalmi törekvéseinek kései megvalósulását. A hivatás tárgya valóban folytonosságot mutat: a dolgozók és a fiatalok életkörülményeinek javítása Neufeld korábbi publicisztikájában is vissza-visszatért. Az intézményi helyzet azonban alapvetően megváltozott. A két háború közötti kisebbségi, ellenzéki értelmiségit immár a szocialista állam egészségügyi intézményrendszerében találjuk.[44] Arról, hogy 1945 után miért nem az 1930-as években még abszolút idealizált Szovjetuniót választotta az újrakezdés terepének, nem rendelkezünk forrásokkal.

Az egyéni szenvedés társadalmi magyarázata

Ha az életrajz felől visszafordulunk a két háború közötti írásaihoz, mindenekelőtt tematikai sokféleségük tűnik fel. A nemzetiségi kérdés mellett a tudatalatti, a nemi erkölcs, a nevelés, az irodalom, a fasizmus és a szovjet társadalom is foglalkoztatta Neufeldet. Könnyen keletkezhetne olyan kép, mintha egy rendkívül széles érdeklődésű olvasó egymástól független kérdésekről fejtette volna ki véleményét. A szövegek egymás mellé helyezése azonban visszatérő mintázatot mutat. Neufeld az ember gondolkodását és cselekvését akarta megérteni, különösen azokat a körülményeket, amelyek között a szenvedés felismerése nem vezet annak megszüntetéséhez. E kérdéshez a lélektan magyarázó eszközöket, a társadalomelmélet pedig tágabb összefüggést kínált.

Ez a keret nem állt készen pályája kezdetén. *A kultura jövője* című, 1922-re keltezett írásában a háború utáni erkölcsi és kulturális válságból kereste a kiutat. A társadalmi fejlődés várható irányát már ekkor a szocializmusban jelölte meg, Oroszországban pedig a jövő ígéretét látta. A szocializmust azonban átmeneti állomásként értelmezte, amelyen túl az egyéniség szabadabb kibontakozását várta,

[43] Csonka Laura: A Magyar Kommunista Párt tevékenysége a buchenwaldi koncentrációs táborban. *Levéltári Közlemények*, 2015/1–2. 71–85. 78–81.

[44] „Neufeld Béla", 1962. 2479–2480.

az orosz megújulást pedig a vallásos gondolkodás és az erkölcsi újjászületés lehetőségéhez kapcsolta.[45] A későbbi marxista tájékozódást ezért nem előzmény nélküli fordulatként, hanem e korábbi várakozások átértelmezéseként is olvashatjuk. Az 1926-os, fentebb már említett agyfiziológiai cikk a kísérletek szoros tárgyán túlmutatva szintén megengedett idealista következtetéseket. A korai Neufeldet a tudományos felfedezés a lélek addig ismeretlen működése felé fordította, és e működés értelmét többféle filozófiai hagyomány segítségével próbálta meghatározni, s végeredményben valamilyen társadalmilag értelmezhető tanulságra lefordítani.[46]

Az 1931-es *A társadalmi realitás és a neurózisok* is ezt igazolja. Neufeld már a bevezetésben különbséget tett Marx és Freud vizsgálatának tárgya között. A történelmi materializmust a társadalmi viszonyok, a pszichoanalízist az egyéni lélek megismerésére alkalmas értelmezési keretként tárgyalta. E különbségtétel alapján bírálta azokat, akik a pszichoanalízis tudományos értékét kizárólag a marxizmussal való olyan összhangján mérték, mely szerint a szellemi élet anyagi meghatározottságából indult ki: Marx a gazdasági-társadalmi viszonyok, Freud az ösztönök működését állította magyarázatának középpontjába. „A marxi szociológia törvényeit a pszihológiába átplántálni éppen olyan önkényes eljárás, mint akár a Psza. tanítását a történelmi materializmus elméletére ráhúzni." A két tan összeegyeztetésének igénye tehát az illetékességük elhatárolásával társult.[47] E módszertani kijelentés különösen fontos annak megértéséhez, hogy milyen értelemben beszélhetünk Neufeld freudomarxizmusáról.[48] Nem egy minden kérdésre kész választ adó egységes elméletet épített fel. Inkább azt kereste, hogyan lehet a lelki folyamatok megismerését beilleszteni a társadalmi viszonyok magyarázatába. A biológiai adottság és a társadalmi környezet nála nem zárta ki egymást. Az egyéni karakter kialakulásában együtt látta a családi tekintély, a nevelés és a nemi erkölcs érvényesülését, amelyek a mindennapi életben közvetítették a társadalmi kényszereket.[49] Bronisław Malinowski lengyel származású, Nagy-Britanniában dolgozó antropológus kutatásait ebben az összefüggésben idézte. A családi tekintély és a rokoni kapcsolatok más társadalmakban megfigyelt eltérései azért voltak fontosak számára, mert megkérdőjelezték, hogy az európai polgári család lelki konfliktusai mindenütt azonos módon jelentkeznének. A család így maga is magyarázatra szoruló társadalmi intézménnyé vált. Ebből érthető meg Neufeld további lépése: ha a lelki konfliktusok kialakulásában a családi és társadalmi rend is részt vesz, akkor enyhítésük

[45] A kultura jövője. In: Neufeld, 1936a. 14–17. A kötet az eredeti közlés helyeként a *Tűz* 1922. novemberi számát jelöli meg.

[46] Neufeld, 1926. 209–210.

[47] Neufeld, 1931. 415–416.

[48] A freudomarxizmus itt a pszichoanalitikus lélektan és a marxista társadalomkritika összekapcsolására irányuló törekvéseket jelöli. Neufeld esetében nem zárt tanrendszerről, hanem az egyéni konfliktusok társadalmi feltételeinek vizsgálatáról van szó, amely Marx és Freud illetékességének megkülönböztetésével társult. Erős, 1986. 294–296.; Neufeld, 1931. 415–416.

[49] Neufeld, 1931. 417–419.

lehetőségét is e rend megváltoztatásában kell keresni. Az orvosi gondolkodásból kiindulva így jutott el a társadalom átalakíthatóságának kérdéséhez.[50]

Az orvosi hivatás ebből a gondolatmenetből következően terjeszkedik túl a rendelő keretein. Ha a beteg panaszainak kialakulásában lakhatása, anyagi helyzete, családi függése és a rá kényszerített erkölcsi követelmények is szerepet játszanak, a gyógyító nem tekintheti e körülményeket közömbös háttérnek. Neufeld ezt úgy fogalmazta meg, hogy „az orvos hivatása itt tágul szociologikussá".[51] A gondolat egyúttal a kezelés korlátját is kijelölte, hisz az egyéni segítség nem szünteti meg a szenvedést újratermelő viszonyokat. Az orvosnak ezért a fennálló társadalmi berendezkedéshez is viszonyulnia kell. A cikkeiben arról írt, hogy a nélkülözés és a társadalmi követelmények közötti feszültséget a kezelés során sem lehetett félretenni: a betegnek abba a környezetbe kellett visszatérnie, amely panaszai kialakulásában is szerepet játszott. Neufeld ezért nevezte a neurózist a kapitalista társadalom ideológiai függvényének. Elemzései így a társadalmi rendszer egészéről alkotott ítéletté váltak, s itt csaptak át az orvostudományi megállapítások politikai következtetésekké.[52]

A freudi fogalom, a szublimáció[53] kérdésében ugyanez az összefüggés kevésbé végletesen, de talán szemléletesebben jelent meg. „Szublimálás kettősséget tételez fel: belső indítékot és külső lehetőségeket" – írta. Az ösztönök kulturális tevékenységbe fordításához tehát nemcsak képesség és akarat, hanem azokhoz a lehetőségekhez való hozzáférés is szükséges, amelyek lehetővé teszik e képességek kiteljesedését. Az egyén fejlődését a társadalom anyagi viszonyai is korlátozzák. Neufeld az egyenlőtlenséget így nem csupán az elosztás igazságtalanságaként értelmezte, hanem mint az ember képességeinek kibontakozását akadályozó tényezőt is. Kifejezte meggyőződését, hogy a közösségi átalakulás ígérete éppen az egyén számára kínálhat felszabadulást. Itt összekapcsolódik Neufeldnek a személyiség iránti lélektani érdeklődése és az általa idealizált társadalomkép.[54]

A nemi erkölcsről szóló írások ugyanezt a kérdést vitték a család és a mindennapi együttélés területére. A *Világnézet és szexualitás* című írása a világnézetet gyakorlati állásfoglalásként határozta meg: „Nem csupán világ-nézet, hanem világ-alakítás."[55] A szexualitást szabályozó normák így a társadalmi berendezkedések részeiként váltak vizsgálhatóvá. Wilhelm Reich osztrák orvos és

[50] Uo.

[51] Neufeld, 1931. 419.

[52] Uo. 419–420.

[53] Szublimáción a pszichoanalitikus szóhasználat az ösztöntörekvések más, társadalmilag értékelt célokra – például alkotó vagy szellemi tevékenységre – irányulását érti. Ez nem azonos az elfojtással. Neufeld azt hangsúlyozta, hogy az ilyen átalakításhoz belső indíték és az átalakítás kiteljesedéséhez szükséges lehetőségekhez való hozzáférés egyaránt szükséges. Neufeld, 1931. 420.; Nemi erkölcs és nemi szabadság. In: Neufeld, 1936a. 36.

[54] Neufeld, 1931. 420.

[55] Világnézet és szexualitás. In: Neufeld, 1936a. 27.

pszichoanalitikus munkái ehhez fontos tájékozódási pontot jelentettek Neufeld számára. Reich a szexuális elfojtásban olyan társadalmi működést látott, amelyet a családi tekintély, a nevelés és az anyagi függés is fenntart. E felfogás szerint az egyéni konfliktusok megértéséhez azt is vizsgálni kell, milyen életet tesz lehetővé, s milyen magatartást követel meg az embertől a környezete. A szexuális felvilágosítás ezért társadalmi és politikai feladattá válhatott.[56] Ezek az összefüggések olyannyira hatottak Neufeldre, hogy a témában 1933-ban Ungváron, Munkácson és Nagyszőlősön előadássorozatot tartott. A híradások szerint bár nagy érdeklődés övezte az eseményeket, de Neufeldnek nem mindig sikerült megtalálnia azt az előadásmódot, amely segítette volna a mondanivalójának közönség általi befogadását.

Neufeld írásaiban az olvasás módja is megmutatkozik. Freud lélektani felismeréseit megőrzendő tudásnak tekintette, de kultúrfilozófiai következtetéseit bírálhatónak tartotta. Az 1936-os Freud-tanulmányban és a Brachfeld Olivérrel folytatott 1938-as vitában is e különbségtétellel védte a pszichoanalízis jelentőségét.[57] Malinowski mellett Siegfried Bernfeld osztrák pszichoanalitikus és pedagógiai gondolkodó a nevelés társadalmi korlátainak megértéséhez adott érveket; Thomas Mann a humanista magatartás és az írói felelősség kérdését tette láthatóvá.[58]A hivatkozások mögött így a különböző tudományterületeken tájékozódó értelmiségi munkája rajzolódik ki. Közvetítő szerepe ebben az értelemben kiválasztást is jelentett: azt mérlegelte, mely felismeréseket tart használhatónak a saját társadalma kérdéseihez, s ezért továbbadásra érdemesnek.

Az értelmiség politikai magatartása maga is ilyen kérdésnek bizonyult. *Az értelmiség dilemmája* című írásában Neufeld azt vizsgálta, miért nem következik a társadalmi igazságtalanság felismeréséből az annak megszüntetésére irányuló cselekvés. A Balázs Béla íróval és filmesztétával folytatott vitában az érdekek, a megszokások és a kivételesség tudatának szerepét hangsúlyozta. Az értelmiségi önmagáról alkotott képe akadályozhatja, hogy más társadalmi csoportokkal cselekvő közösséget vállaljon. „Nem becsülöm le a felvilágosítás és belátás erejét, de

[56] Reich társadalmi és szexuálpolitikai gondolkodásának összefüggéseiről: Moir, Cat: Wilhelm Reich and Sexology from Below. *Berichte zur Wissenschaftsgeschichte*, 45 (2022)/4. 625–650. https://doi.org/10.1002/bewi.202200007 Neufeld Reich-olvasatát lásd: Világnézet és szexualitás; A pszichoanalizis változásai. In: Neufeld, 1936a. 27–34., 118–119. A hivatkozott Reich-mű hozzáférhető kiadása: Reich, Wilhelm: *Der Einbruch der Sexualmoral. Zur Geschichte der sexuellen Ökonomie*. 2., ergänzte Auflage. Kopenhagen: Verlag für Sexualpolitik, 1935. https://archive.org/details/EinbruchDerSexualmoral.ZurGeschichteDerSexuellenkonomie.2/ (Utolsó letöltés: 2026. szeptember 16.) Az 1935-ös kiadás itt szövegelérési pont, nem az 1933-ra keltezett előadás közvetlen forrásaként szerepel.

[57] Neufeld Béla: Freud Zsigmond ember- és világszemlélete. *Korunk*, 1936/6. 493–497.; Neufeld Béla: Merre tart a pszichoanalízis? *Korunk*, 1938/7–8. 718–720.

[58] Neufeld, 1931. 415–416. A cikk Bernfeld *Sisyphos oder die Grenzen der Erziehung* című munkáját említi. Thomas Mann és a humanizmus. In: Neufeld, 1936a. 85–88.

ugyanakkor tudom, hogy annak korlátai és határai vannak" – írta.[59] Ebből a megállapításból a korábbi felfogásában megfogalmazott értelmiségi feladat hangsúlyának eltolódását érzékelhetjük. A társadalmi igazságtalanság bemutatása és az érvek megismertetése továbbra is szükséges maradt, de Neufeld már azt is meg akarta érteni, mi akadályozza a belátás politikai következményeinek vállalását. A szellemi munka magasabbrendűségének tudatát például lelki kárpótlásként értelmezte: olyan önképként, amely megkönnyíti az adott társadalmi rend szolgálatának elfogadását.[60]Az értelmiségi vonakodását így nem egyszerűen tájékozatlanságként kezelte, hanem az anyagi függésekhez és a megszokott önértékeléshez kapcsolta. A felvilágosításnak ezért a nevelő és irányító munka egészében jelölt ki helyet. Ugyanakkor a cikk végén a dolgozó osztály tényleges társadalmi előretörését nevezte a leghatékonyabb nevelő eszköznek. Az értelmiségi szerep lényegének megragadása tehát nála a „magyarázótól" a „cselekvő" felé tolódik; az értelmiséginek nemcsak értelmeznie kell a társadalmat, hanem hozzá kell járulnia az emberek politikai aktivizálásához és a társadalmi viszonyok átalakításához is.[61] E kérdésben Mannheim Károly értelmiségfelfogása kínál kortárs összehasonlítást. Mannheim sem tekintette az értelmiséget társadalmi kötöttségek nélküli csoportnak, viszonylagos önállóságában és eltérő társadalmi eredetében azonban a versengő nézőpontok összevetésének lehetőségét látta. Neufeld a dolgozókkal vállalt cselekvő közösséget sürgette; Mannheim e választás mellett a különböző álláspontok közötti közvetítést is önálló értelmiségi feladatként ismerte el. A különbség nem a társadalmi meghatározottság felismerésében, hanem a belőle levont szerepkövetelményben ragadható meg.[62]

A fasizmusról és a humanizmusról – mint egymással szembenálló fogalmakról – szóló írásai által ennek a szerepfelfogásnak az érvényesítését igyekezett sürgetni. Neufeld a fasizmusban – amely fogalmat mind az olasz fasizmusra, mind a német nemzetszocializmusra alkalmazta – a társadalmi válsággal összekapcsolódó indulatok politikai megszervezését és a kulturális értékek pusztítását látta. A fasizmus értelmében a könyvégetést, a zsidóüldözést és a nők háztartásba szorítását ugyanazon visszafejlődés jeleiként sorolta egymás mellé; a fejlett technika és az üldözés együttélését pedig a polgári haladás – ha úgy tetszik, a modernizáció – ígéretének cáfolataként értelmezte.[63] Az orvosi és lélektani fogalmak itt az antifasiszta fellépés érveivé váltak. A humanizmust pedig olyan magatartásként értelmezte, amelynek következménye kell hogy legyen a közéletben. Thomas Mann kapcsán

[59] Az értelmiség dilemmája. In: Neufeld, 1936a. 49.
[60] Az értelmiség dilemmája. In: Neufeld, 1936a. 50–51.
[61] Az értelmiség dilemmája. In: Neufeld, 1936a. 51–52.
[62] Mannheim, Karl: *Ideology and Utopia. An Introduction to the Sociology of Knowledge*. trans. Wirth, Louis – Shils, Edward. New York: Harcourt, Brace & Co. – London: Routledge & Kegan Paul, 1954. 137–143.
[63] A fasizmus értelme. In: Neufeld, 1936a. 45–46.

az általános emberszeretetet az aktív társadalmi szerepvállalás igényével egészítette ki. Mint érvel, a kulturális örökség megbecsülése önmagában nem elegendő, ha védelmezője érintetlenül hagyja az azt fenyegető társadalmi viszonyokat. Ebben a követelményben ért össze a korának erkölcsi megújulására való igénye és a harmincas évek politikai elköteleződése, amely a fasizmus visszautasítását cselekvő társadalmi magatartássá kívánta tenni.[64]

Neufeld világában tehát az orvos, a publicista és a kommunista nem három különböző szinten, hierarchikusan rendeződő perszónália volt. Ugyanannak az embernek különböző tevékenységei kapcsolódtak össze bennük, és kölcsönösen formálták egymást. A lélektan megmutathatta, miért nem elegendő a belátás, milyen fékező jelenségek jelennek meg az értelmiségi szerepben, társadalomelméleti fejtegetéseiben pedig kijelölte a megváltoztatandó szociális viszonyokat, és ennek ismeretében az értelmiségi munkát olyan kötelező szerepvállalásnak fogta fel, amely kapcsolatot teremthet a felismerés és a közös cselekvés között. E gondolatmenet lényege azonban akkor érthető meg igazán, ha visszatérünk ahhoz a társadalomhoz, amelynek betegeivel Neufeld naponta találkozott.

Kárpátalja és a társadalom meggyógyításának igénye

Neufeld Béla Kárpátaljához való viszonyának jobb megértését néhány, konkrétan a területtel foglalkozó írása segíti. A *Ruszinszkó, 1933* nem a kisebbségi magyarság politikai helyzetének leírásával kezdődik. A málékenyér, a bocskor és a lassan megjelenő Bat'a cipő képeivel mutatja be az olvasónak a vidéket. Tárgyalásában a válság, az éhség, a szociális elesettség vizsgálata, tudatosítása Kárpátalja megközelítésének útja. A terület elmaradottsága leírásaiban történeti állapot, nem az államfordulattal keletkezett, de az új állami keret sem volt képes azt megszüntetni. Neufeld ezzel eltávolodott attól az értelmezéstől, amely a korabeli ellenzéki magyar politika érvelésében gyakran megjelent, s amely a helyi bajokat önmagukban a magyar hatalmi pozíció elvesztéséből vagy az autonómia ígéretében való csalódásból vezette le. Az államhatalom megváltozása számára azért volt vizsgálandó, mert átrendezte a megélhetés, az érvényesülés és a politikai szerveződés lehetőségeit.[65]

A nemzetiségi sokféleséget sem egymás mellett élő, mozdulatlan közösségek rendjeként ábrázolta. A magyar úr, aki a csehszlovák agrárpártban vállalt szerepet, a kommunista mozgalomhoz csatlakozó szegény zsidó, és a magyar múlt, illetve a csehszlovák jelen között tájékozódó ruszin értelmiségi a politikai és társadalmi alkalmazkodás különböző eseteiként kerültek egymás mellé. A nemzetiségi önbesorolás változásait Neufeld az érdekek és a mindennapi kényszerek felől közelítette

[64] A fasizmus értelme; Thomas Mann és a humanizmus. In: Neufeld, 1936a. 44–48., 85–88.
[65] Neufeld Béla: Ruszinszkó, 1933. *Korunk*, 1933/7–8. 581–583. 581–582.

meg. „Vannak családok, ahol szinte valamennyi családtag más nemzetiséghez tartozónak vallja magát" – írta, majd hozzátette: „Az ideológiai maszk mögött vitálisabb mozgató erők húzódnak meg."[66] A kulturális kötődések mögött olyan, sokakat foglalkoztató mozgatóerőket keresett, amelyek megmagyarázzák, miért nem esik egybe a nyelv, a származás és a politikai választás, s igyekezett ezeket a kérdéseket saját tapasztalatai alapján megválaszolni. E nézőpont a nemzetiségi közösségek belső különbségeit tette láthatóvá, bár azzal a veszéllyel is járt, hogy a nemzeti azonosulást pusztán az anyagi érdekek változó kifejezésévé egyszerűsítse.[67]

Az orvosi tapasztalat e társadalomképben a „hozzáférés" kérdésére irányította a figyelmet. Neufeld szerint mindennapi tragikus állapot, hogy az orvost elhívták a beteg gyermekhez, a felírt gyógyszert azonban már nem váltották ki. A Neufeld által említett, orvoshívást előíró törvénynek eleget lehetett tenni, a gyógyszerhez jutást azonban leírása szerint ez még nem biztosította. Ezzel a mindennaposnak leírt helyzettel érzékeltette a kárpátaljai szegénység természetét. A napi nyolc órát meghaladó munkavégzés alacsony bére nem biztosította a gyógyszert, a korszerű gyógyítás helyett pedig megmaradtak a helyi gyógymódok. A tuberkulózist, a szifiliszt és az angolkórt Neufeld a szegénység – amely magában foglalta a rossz higiéniai körülményeket, az elégtelen táplálkozást, a felvilágosítás hiányát – társadalmi környezeteként értelmezte. Az, hogy az orvostudomány praxisba épült eredményei nem jutottak el azokhoz, akiknek szükségük lett volna rájuk, Neufeld számára a haladás (modernizáció) társadalmi korlátait mutatta. A technika fejlődése és az ismeretek gyarapodása nem jelentette az életkörülmények általános javulását. Hasonló feszültséget már *A kultura jövőjében* is érzékelt, amikor a gépi civilizáció fejlődésével az egyéniség elszegényedését állította szembe.[68]

Neufeld a vallási életet is ebből a szempontból ítélte meg. A gazdagon díszített templomot a szalmafedeles házakkal, a freskókra fordított összeget az orvosra és gyógyszerre hiányzó pénzzel állította szembe.[69] A papi tekintélyt az alárendeltséget fenntartó erőként írta le. Ez a szöveg azonban kevésbé a falusi vallásosság teljes világáról, mint az orvos társadalmi és szakmai ítéletéről tájékoztat. Az erőforrások felhasználását saját értékrendje alapján minősítette, és nem kereste ugyanilyen figyelemmel, mit jelent a vallási közösség a benne élők számára. A társadalom megismerésének igénye itt a társadalom kijavításának feladatával fonódott össze, és nem először utal arra, hogy Neufeld a társadalom „meggyógyítását" a saját világnézetéből alkotott ítéletek alapján képzelte el. Az orvos azt is meg kívánta mondani, mely szükségletek tekinthetők valóságosnak, és melyek fenntartása akadályozza a változást.

---

66 Neufeld, 1933. 581–582.

67 Neufeld, 1933. 581–582.

68 A kultura jövője. In: Neufeld, 1936a. 14–17. A fejlett technika és a politikai-kulturális visszafejlődés egyidejűségéről lásd még: A fasizmus értelme. In: Neufeld, 1936a. 45–46.

69 Neufeld, 1933. 582.

A táplálkozás szociológiájához című, 1937-es írásban Neufeld a rendelőből megismert nélkülözést statisztikai összehasonlítással tette érzékelhetővé. A közölt adatok szerint 1935-ben a cseh és morva gazdacsaládok egy tagjára évi 1766 korona értékű elfogyasztott élelmiszer jutott, Kárpátalján viszont csak 960. Neufeld külön hangsúlyozta, hogy ez nem az élelmiszervásárlásra fordított pénzt jelentette: az összegbe a család saját termeléséből elfogyasztott javak értékét is beleszámította. Ugyanitt az évi fejenkénti húsfogyasztást 44,96, illetve 15,74 kilogrammban adta meg.[70] A különbség számára nem pusztán a szegénység újabb mutatója volt. Azt kívánta megérteni, hogy a társadalmi helyzet miként szabja meg, milyen táplálékhoz jut az ember, s ezen keresztül milyen esélye van egészsége megőrzésére.[71] A nyomor leírásában ugyanakkor olyan felismerés is megjelent, amely a társadalmi radikalizálódás egyszerű magyarázataira is visszfényt vetett. Neufeld két ruszin favágó történetét eleveníti fel egyik írásában, akik házról házra járva kerestek munkát, majd ugyanazért a megbízásért versengve egymás ellen fordultak, s a konfliktus végül mindkettejük halálához vezetett. A történettel a szerző azt szemléltette, hogy a közös kiszolgáltatottság nem feltétlenül hoz létre szolidaritást. A politikai közösség tehát nem magától nő ki a szegénységből.[72] A cikk záró gondolata ezt fogalmazta meg a legvilágosabban. A szenvedés felismerhetővé teheti az igazságtalanságot, ám a tartós nélkülözés ki is merítheti az ellenállás képességét. „Az éhség kétélű fegyver – s ez a jóllakottak szerencséje."[73] Neufeld itt sem a nyomor „romantikáját", sem a forradalom szükségszerűségét nem kínálta olvasóinak. A helyi állapotokat a világválság részeként értelmezte, de hiányolta a cselekvés elmaradását. Ez a gondolat szorosan kapcsolódik ahhoz, amit *Az értelmiség dilemmájá*ban írt. Ott az intellektuális belátás, itt a megélt szenvedés nem bizonyult elegendőnek a kívánatos magatartás kialakulásához. A tudatosításnak és a személyes kapcsolatoknak ezért tulajdoníthatott különös jelentőséget.[74]

E képviseleti igénynek azonban sajátos korlátját fedezhetjük fel a tudós orvosban. A szenvedők iránti együttérzés mellett a szövegeiben megjelent a kívülről minősítő értelmiségi nyelvezete is. A nemzetiségi sokféleséget az „ethnografikus nyersanyag" kifejezéssel[75] érzékeltette, az elszegényedett zsidók városokba érkezését a „száskarajokban ereszkednek le" fordulattal írta le[76], a vidék passzivitásában pedig „valami tompa állati" jelenlétét érzékelte[77]. Ezek a megfogalmazások a nyomor súlyát kívánták közvetíteni, ugyanakkor vélhetően tudatosan elvették

[70] Neufeld Béla: A táplálkozás szociológiájához. *Korunk*, 1937/10. 850–854. [1937c.] 852.
[71] Neufeld, 1937c. 850–854.
[72] Neufeld, 1933. 582.
[73] Uo. 583.
[74] Uo.
[75] Uo. 581.
[76] Uo. 582.
[77] Uo.

az ábrázolt emberek egyéniségét. Neufeld a társadalmi alárendeltség ellen lépett fel, de a róla való beszédben maga is fenntartotta a megfigyelő és a megfigyelt közötti távolságot. A „közvetítő értelmiségi" így nemcsak megszólaltatta a helyi társadalom problémáit, hanem meghatározta azt is, milyen alakban kerülhetnek ezek az olvasó elé.[78]

A nemzetiségi jogegyenlőségről szóló írások más irányból tágították ezt a társadalmi látásmódot. Neufeld a kényszerű asszimilációt nem tartotta a nemzeti konfliktusok megoldásának. A hatalmi helyzetből fakadó kettős mércét bírálta: az uralkodó közösség hajlamos természetesnek tekinteni saját előjogait, miközben másutt elnyomásként azonosítja ugyanezt az eljárást. E korai érvelés későbbi jelentősége éppen abban áll, hogy még a magyar állami keretben fogalmazódott meg. A magyar kisebbség védelmét így később nem egy korábban tagadott elv kényszerű elfogadásaként kellett vállalnia.[79]

Az 1937-es *A magyarság Csehszlovákiában* című cikkében erre a múltbeli felfogására hivatkozott. Ivan Dérer igazságügyminiszter beszédére reagálva szükségtelennek tartotta a csehszlovák és a magyar kulturális fejlődés rangsorolását. A jelen viszonyainak vizsgálatát kívánta az elsőség és a fejlettség versenye helyére állítani. Magát Jászi Oszkár egykori munkatársaként mutatva be – habár semmi nem utal arra, hogy közvetlenül együtt dolgoztak volna – felidézte, hogy már a háború idején bírálta a magyar nemzetiségi politikát. Ebből vezette le saját jogát a csehszlovák gyakorlat bírálatára. A következetességet itt erkölcsi felhatalmazásként értékelte: csak az követelhet hitelesen szabadságot a maga közösségének, aki mások hasonló követelését is elismeri.[80]

Neufeld számára a kisebbségi jogok nem merültek ki az anyanyelv használatában, az iskolában vagy az általános és titkos választójogban. A demokrácia formai intézményeit az érvényesülés és a hozzáférés tényleges lehetőségével egészítette ki, és osztja az elvet, miszerint az egyenlő joghoz egyenlő gazdasági esélynek kell társulnia. A nemzetiségi kérdés ezért a társadalmi rendszer egészének részévé vált, ahol a politikai szabadság és a mindennapi kenyér biztosítása összetartozott. Ezzel nem tagadta a nyelvi-kulturális jogok jelentőségét. Azokat szükségesnek, de elégtelennek tartotta, ha a közösség tagjai megélhetésükben továbbra is alárendelt helyzetben maradnak. A kisebbségi lét társadalmi értelmezése számára tehát nem a nemzeti kötődés feladását, hanem a jogegyenlőség tartalmának kiterjesztését jelentette.[81]

Hasonlóan fontos volt számára az önazonosítás szabadsága. Az *Anyanyelv és nemzetiség!* című írásában azokhoz csatlakozott, akik az egyén saját nemzetiségi vallomását tekintették döntőnek. Érvelése is ehhez igazodott, s úgy vélte, a magyar

[78] Uo. 581–582.
[79] Neufeld, 1917. 195–199.
[80] Neufeld Béla: A magyarság Csehszlovákiában. *Magyar Nap*, 1937. február 10. 3.[1937a]
[81] Neufeld, 1937a. 3.

önazonosságot nem lehet a származás vagy az anyanyelv alapján felülbírálni, és a náci fajpolitika éppen e szabadság tagadásával fosztott meg embereket a jogaiktól. E tétel Neufeld saját helyzetének megértéséhez is közel visz, de talán hiba volna kizárólag személyes önvédelemként értelmezni. Olyan elvet kívánt megfogalmazni, amely az összetett nyelvi, kulturális és származási kötődéseket az egyén választásából kiindulva rendezi. Az ő esetében: zsidó származása és magyar kulturális önazonossága ebben a keretben nem egymást kizáró tulajdonságok voltak.[82]

Az elv alkalmazásában ugyanakkor megmaradt az értékelő különbségtétel. Ugyanebben a cikkben Neufeld elmarasztalóan írt a népszámlálásonként változó önbesorolásról, amelyet a nemzetiségi konjunktúrához igazodó magatartásként mutatott be. Osztotta azt a véleményt, hogy az alkalmazkodást akár külső kényszer is kiválthatja, mégis feltételezett egy mélyebb, valódi önazonosságot, amelyet a nyilvános vallomás elfedhet. Az önmeghatározás szabadságának védelme így azzal zárult, hogy megkülönböztette, mit lehet hitelesnek és mit megalkuvó választásnak vélni. Hitelesnek azt az önbesorolást tekintette, amely az egyén belső nemzeti öntudatát fejezte ki, míg a népszámlálásról népszámlálásra a nemzetiségi erőviszonyokhoz igazodó választást e belső meggyőződést elfedő alkalmazkodásként értékelte. Elismerte ugyan, hogy az önbesorolás megváltoztatását külső kényszer is előidézheti, hiszen a nemzetiségi hovatartozás megvallása hátrányokkal járhatott, ezt az alkalmazkodást mégis elmarasztalóan ítélte meg. Ez is megmutatja, hogy az értelmiségi megfigyelő itt is igényt tartott mások döntésének az értékelésére.[83]

E társadalmi és nemzetiségi kérdésekkel kapcsolatos gondolatok Kárpátalja autonómiájának kérdésében találkoztak. Az 1936. április 19-én a *Magyar Nap*ban közölt *Autonómia Kárpátalján* a régóta ígért önkormányzat halogatásából indult ki. Neufeldet azonban nemcsak az érdekelte, mikor jön létre az autonómia, hanem az is, milyen tartalmat kap. A központi kormányzat késlekedését éppúgy bírálta, mint azokat a helyi törekvéseket, amelyek az önkormányzatot egyetlen nemzetiség előjogainak biztosítására használták volna. A Kurtyák Iván nevével jelölt Autonóm Földműves Szövetség – a cikk megjelenésekor már Bródy András vezette párt – programját a hivatali állások ruszinoknak való fenntartásával, Sztepan Fencik Autonóm Orosz Nemzeti Pártjáét pedig antiszemita agitációval jellemezte.[84] A pártok e bemutatása természetesen Neufeld szubjektív értelmezése, saját követelménye azonban világosan kirajzolódik belőle. Olyan autonómiát kívánt, amely a központi

[82] Neufeld Béla: Anyanyelv és nemzetiség! *Magyar Nap*, 1937b. január 26. 3.
[83] Neufeld, 1937b. 3.
[84] Tokar Marian: Politikai pártok és civil szféra. Fedinec Csilla – Vehes Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra.* Budapest: Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010. 65., 74., Fedinec Csilla: *Magyar nemzeti pártok és társadalmi egyesületek Kárpátalján.* Uo. 86.

alárendeltség megszüntetése mellett nem hoz létre a régión belüli nemzetiségi hierarchiát, vagy nem termeli azt újra.[85]

A földkérdést a kárpátaljai társadalom alapvető problémájának tekintette, de a földosztást önmagában nem tartotta elegendőnek. E megkülönböztetés jelentőségét a csehszlovák földreform helyi tapasztalatai is érzékeltetik, ugyanis a birtokviszonyok átrendezése összefonódott a telepítéssel és az új állam társadalmi támaszainak kialakításával.[86] A kisgazdaságot a nagybirtok versenye, a hiteltől és a bankoktól való függés korlátozza – érvelt.[87] A föld birtoklása még nem biztosítja, hogy tulajdonosa megélhet belőle. Ezért beszélt a földéhség mellett kenyéréhségről. A spanyol parasztok szövetkezeti törekvéseit olyan példaként hozta fel, amely más gazdasági szerveződés lehetőségét jelezte.[88] A hangsúly a tulajdonjog és a tényleges megélhetés különbségére esett, vagyis ugyanarra a távolságra, amelyet az orvoshívás és a kiválthatatlan gyógyszer között is érzékelt.[89]

„Kenyér, munka, kultura, higienia minden nép és egyed számára; ezt kell hoznia az autonómiának" – foglalta össze a kívánt tartalmat.[90] A felsorolás az orvosi, társadalmi és nemzetiségi kérdést egyazon követelményben kapcsolta össze. Az önkormányzat értékét az ellátás, a művelődés és az egészség javulásán, a munkalehetőség gyarapításán kívánta mérni. A helyi megfigyelő illetékességét külön is hangsúlyozta: a nyomor természetét az ismeri, aki ott él, és a fiziológus szemével is nézi a jelenségeket. A társadalom megismerését így a politikai megszólalásra jogosító tudás építéseként értelmezte. A program végpontján pedig nem valamely nép uralma, hanem minden helyi lakos életlehetőségeinek javítása állt.[91]

Ebből a megközelítésből érthető meg az is, hogyan viszonyult Neufeld álláspontja a kisebbségi nemzeti identitáspolitika elsődlegességét valló felfogásokhoz. A nemzeti alapon szerveződő politika is foglalkozott megélhetési kérdésekkel. Neufeld azonban más elveket és más politikai közösséget jelölt ki. A magyar munkás, paraszt, értelmiségi és kispolgár szövetségét a köztársaság más nemzetiségű, „haladó" rétegeivel kereste. Értelmezésében a nemzeti közösséghez tartozás önmagában nem döntötte el, kivel kell együttműködni. Világában a közös társadalmi helyzet és a demokratikusnak tekintett politikai cél más nemzetiségű embereket közelebb vihetett egymáshoz, mint az azonos nyelv, ha utóbbi mögött eltérő érdekek és hatalmi törekvések álltak.[92]

---

85 Neufeld, 1936b. 5.
86 Szakál Imre: *Telepesek és telepes falvak a csehszlovák Kárpátalján*. Budapest: MTA TK Kisebbségkutató Intézet – Kalligram, 2017. 31–36., 64–81.
87 Neufeld, 1936b. 5.
88 Uo.
89 Uo.
90 Uo.
91 Uo.
92 Neufeld, 1937a. 3.

A tárgyalt írás nem ragadt le szoros tárgyánál, és a köztársaság külső fenyegetettségére is reagált. Neufeld a nemzetiségi jogegyenlőséget a Csehszlovákián belüli összefogás feltételének tekintette. A fennálló államhatalom bírálata nála ezért nem szükségképpen az állam felszámolásának igényét jelentette. Olyan belső átalakulást kívánt, amely a társadalmi és nemzetiségi elégedetlenség okait szünteti meg. A magyar kisebbség jogainak követelése ebben a felfogásban összeegyeztethető maradt a köztársaság védelmével. Az 1938–1939-es fordulatot azért sem élhette meg egyszerű nemzeti felszabadulásként, mert politikai programjának lehetőségét és saját személyes biztonságát egyaránt veszélyeztette.[93]

Összefoglalás

Neufeld Béla története a két világháború közötti Kárpátalja olyan világát teszi láthatóvá, amely a régió múltjának nemzeti keretben elbeszélt történeteiben gyakran háttérben marad. A zsidó eredetű magyar kommunista orvos helyzete származásának, etnikai önazonosságának és politikai meggyőződésének összefonódásában érthető meg. E kötődései együtt alakították lehetőségeit, és különböző helyzetekben más-más jelentőségre tettek szert. A csehszlovák időszakban a magyar kisebbség egyik baloldali értelmiségijeként dolgozott, az 1939 utáni magyar államhatalom alatt politikai meggyőződése, majd 1944 után zsidó származása miatt vált üldözötté. A kulturális összetartozás tudata egyik esetben sem esett egybe az államhoz való viszonyával.

A biográfiai megközelítés révén az is érzékelhetővé vált, hogy az államfordulatok nem egyszerre számoltak fel minden korábbi kapcsolatot. A tudományos érdeklődés, a széles körű kapcsolatrendszer, a családi kötődések és az elvbaráti viszonyok tovább élhettek, miközben használatuk és fenntartásuk feltételei megváltoztak. A rendelő előbb a gyógyítás és a szellemi tájékozódás helye volt, később az illegalitásban fennmaradó kapcsolatok egyik tere lett. Neufeld mozgásterét az államhatalom szűkítette, de döntéseit az otthonhoz és a személyekhez való ragaszkodás is alakította. A politikai elköteleződés története így csak a magánéleti és helyi kötődések figyelembevételével érthető meg.

Írásainak vizsgálata arra utal, hogy gondolkodásában az egyéni szenvedés és a társadalmi környezet összefüggése teremtett tartós kapcsolatot a különböző témák között. A pszichoanalízis a magatartás és a lelki konfliktusok megértéséhez adott eszközöket, a baloldali nézetek a társadalmi átalakulás lehetőségét és irányát jelölték ki. Ugyanakkor a kettő összekapcsolásában feszültség maradt a módszertani különbségtétel és a politikai általánosítás között. Neufeld elhatárolta a két értelmezési keretrendszer használhatóságát, de a társadalmi jövőről olykor olyan

[93] Neufeld, 1936b. 5. Neufeld, 1981. 20–23.

bizonyossággal beszélt, amelyet az egyéni és helyi tapasztalatok valósága önmagában nem alapozott meg.

A kisebbségi kérdésben ugyanez az összekapcsoló szándék a jogegyenlőség társadalmi tartalmát emelte előtérbe. Neufeld a magyar nyelvi-kulturális jogokat a más nemzetiségűek szabadságának elismerésével és a megélhetés egyenlő lehetőségével tartotta fontosnak biztosítani. Az autonómiát ennek megfelelően nem pusztán nemzetiségi hatáskörként, hanem az életkörülmények javításának eszközeként értelmezte. Saját szerepét a helyi szenvedés megfigyelésében, magyarázatában és nyilvánossá tételében jelölte ki.

Ennek a szerepnek a korlátai ugyanakkor hozzátartoznak a történethez. A képviselni kívánt emberek olykor névtelen tömeggé váltak a leírásban, a társadalmi változás igénye pedig politikai mintájának, a Szovjetuniónak kritikátlan elfogadásával társulhatott. Neufeld „visszahelyezése" a Kárpátaljáról szóló történetek hálójába ezért nem egy korábbi hőskép helyreállítását vagy egy új megalkotását jelenti. Annak megértéséhez visz közelebb, hogy a kisebbségivé vált közösségen belül milyen különböző válaszok születtek az egyenlőtlenségre, a kulturális kötődésre és az államhatalom változásaira. Neufeld Béla válasza egy olyan értelmiségié, aki a betegséget kezelve a beteget körülvevő világ megváltoztatását is a maga feladatának tekintette.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Bihari Mór: *A tanító. Czabán Samu élete*. Budapest: Kossuth Kiadó, 1973.

Borkaňuk, Olexa: Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. Életrajzi és képviselői adatlap. https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?id=733 (Utolsó letöltés: 2026. szeptember 16.)

Csilléry Edit: A nemzethűség jelentése a felvidéki és kárpátaljai igazolási eljárások során. *Magyar Kisebbség*, 2014/1. 7–39.

Csonka Laura: A Magyar Kommunista Párt tevékenysége a buchenwaldi koncentrációs táborban. *Levéltári Közlemények*, 2015/86. 71–85.

Egry Gábor: *Etnicitás, identitás, politika. Magyar kisebbségek nacionalizmus és regionalizmus között Romániában és Csehszlovákiában 1918–1944*. Budapest: Napvilág Kiadó, 2015.

Erős Ferenc: A Korunk című folyóirat és a pszichoanalízis. Szemelvények Neufeld Béla írásaiból. *Pszichológia*, 1986/2. 293–307.

Fedinec Csilla – Vehes Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra*. Budapest: Argumentum – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, 2010.

Fedinec Csilla: *„A magyar szent koronához visszatért Kárpátalja" 1938–1944*. Budapest: Jaffa Kiadó, 2015.

Gáti, József: Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. Életrajzi és képviselői adatlap. https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?id=1304&l=cz&org=295 (Utolsó letöltés: 2026. szeptember 16.)

Illés Béla. In: *Magyar életrajzi lexikon 1000–1990*. Online kiadás. https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/i-75F28/illes-bela-75F44/ (Utolsó letöltés: 2026. szeptember 16.)

Keszthelyi Erzsi: kisbetűs beszámoló dr neufeld béla: nemi erkölcs és nemi szabadság című előadásáról. *Keleti Ujság*, [é. n.], 9. sz. 7.

Mannheim, Karl: *Ideology and Utopia. An Introduction to the Sociology of Knowledge*. Trans. Wirth, Louis – Shils, Edward. New York – London: Harcourt, Brace & Co. – Routledge & Kegan Paul, 1954. 137–143.

Moir, Cat: Wilhelm Reich and Sexology from Below. *Berichte zur Wissenschaftsgeschichte*, 45 (2022)/4. 625–650. https://doi.org/10.1002/bewi.202200007

Neufeld Béla. [Nekrológ, szerző nélkül.] *Orvosi Hetilap*, 103. (1962). 2479–2480.

Neufeld Béla: *A kor és embere*. Szőllős: [k. n.], [1936a.]

Neufeld Béla: A magyarság Csehszlovákiában. *Magyar Nap*, 1937a. február 10. 3.

Neufeld Béla: A nemzetiségi kérdés lélektanához. *Huszadik Század*, 1917. II. 195–199.

Neufeld Béla: A táplálkozás szociológiájához. *Korunk*, 1937/10. 850–854. [1937c.]

Neufeld Béla: A társadalmi realitás és a neurózisok. *Korunk*, 1931/5. 415–420.

Neufeld Béla: A tudatalatti problémája a legújabb agyfiziológiai kutatások fényében. *Korunk*, 1926/3. 206–210.

Neufeld Béla: Anyanyelv és nemzetiség! *Magyar Nap*, 1937b. január 26. 3.

Neufeld Béla: Autonómia Kárpátalján. *Magyar Nap*, 1936b. április 19. 5. [1936b.]

Neufeld Béla: Emlékeimből. *Kritika*, 1981/7. 20–23.

Neufeld Béla: Freud Zsigmond ember- és világszemlélete. *Korunk*, 1936c/6. 493–497. [1936c.]

Neufeld Béla: Merre tart a pszichoanalízis? *Korunk*, 1938/7–8. 718–720.

Neufeld Béla: Ruszinszkó, 1933. *Korunk*, 1933/7–8. 581–583.

Neufeld Béla: *Szovjetföldön*. Košice: Szovjetbarátok szövetsége košicei csoportjának kiadása, 1937.

Neufeld Béla: Ukraina gazdasági és nemzetiségi vonatkozásaiban. *Huszadik Század*, 1916/2. 152–162.

Reich, Wilhelm: *Der Einbruch der Sexualmoral. Zur Geschichte der sexuellen Ökonomie*. 2., ergänzte Auflage. Kopenhagen: Verlag für Sexualpolitik, 1935. https://archive.org/details/EinbruchDerSexualmoral.ZurGeschichteDerSexuellenkonomie.2/

Roig-Sanz, Diana – Meylaerts, Reine: General Introduction. Literary Translation and Cultural Mediators. Toward an Agent and Process-Oriented Approach. In: Roig-Sanz, Diana – Meylaerts, Reine (eds.): *Literary Translation and Cultural*

Mediators in 'Peripheral' Cultures. Cham: Palgrave Macmillan, 2018. 1–37. https://doi.org/10.1007/978-3-319-78114-3_1

Rotman Miklós: *Kik érted haltak… Forradalmár elődeink arcképcsarnoka*. Ungvár: Kárpáti Kiadó, 1982.

Szakál Imre: *Telepesek és telepes falvak a csehszlovák Kárpátalján*. Budapest: MTA TK Kisebbségkutató Intézet – Kalligram, 2017.

Szakál Imre: *„Érezzük mindnyájan, hogy a múlt megszűnt". Az első világháborút követő átmenet kárpátaljai tapasztalatai*. Beregszász: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem, 2026a.

Szakál, Imre: Transcarpathian Hungarians in the Communist Movement, 1919–24. *Contemporary European History*, 35. [2026b.]

Száz Pál: Betyárok, kommunisták, és a szóra bírt alárendelt. Ivan Olbracht magyar recepciójának kezdetei. In: Misad Katalin – Csehy Zoltán (szerk.): *Nova Posoniensia VI. A pozsonyi magyar tanszék évkönyve*. Pozsony: Szenczi Molnár Albert Egyesület, 2016. 133–165.

Török, Pál. Parlament České republiky, Poslanecká sněmovna. Életrajzi és képviselői adatlap. https://www.psp.cz/sqw/detail.sqw?id=4246

Vonyó József: A hely és az ember. Az emberközpontú helytörténetírás lehetséges szempontjai. In: Lengvári István – Pilkhoffer Mónika – Vonyó József (szerk.): *Az ember helye – a hely embere. Emberközpontú történetírás – helytörténeti kutatás. A helytörténetírás módszertani kérdései*. Budapest–Pécs: Magyar Történelmi Társulat – Kronosz Kiadó – MTA Pécsi Területi Bizottsága, 2019.

Vörös Boldizsár: *Történelemhamisítás és politikai propaganda. Illés Béla elmeszüleményei a magyar szabadságküzdelmek orosz támogatásáról*. Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2014. 77–104.

Levéltári források:

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL), f. 185, op. 1, ő. e. 2. [Csehy Endre ügyének iratai, 1938.]